

ÁGOSTON ANDRÁS

Fábián Gáspár és az alagi Szent Imre plébániatemplom

II. rész

Tanulmányunk első részében bemutatuk Fábián Gáspár építész fordulatot életét és gazdag életművét, a második részben megismerhetjük az általa tervezett alagi plébániatemplomot.

Egy új templom kivitele nagyban függött az adott közösség vagyonától és áldozatkészségétől. Az egyházközség világi és egyházi vezetősége közösen döntötte el az épület stílusát, és ehhez az építészek az esetek többségében alkalmazkodni kellett.¹ Alagon azonban először magát az önálló egyházközséget kellett megteremteni, mert bár a falu 1910-ben elszakadt Dunakeszitől, nem vált automatikusan önálló plébániával bíró településsé, az alagi lovaregyleti lelkészség továbbra is Dunakeszi leányegyházaként működött.² Már 1922 őszén három helyi lakos (Rodiczky Géza nyugalmazott huszárkapitány, Szigeti Nándor tréner és Pretzner Imre zsolokai) beadványt nyújtott be a községi képviselőtestülethez a plébánia megszervezésének ügyében, ám az alagiaknak egészen 1930-ig kellett várni, míg a feltételek lehetővé tették, hogy Hanauer Á. István váci püspök jóváhagyásával létrejöjjön az önálló egyházközség.³ Még ebben az évben megválasztották az egyházközség első képviselőtestületét, és a tagok egy részéből magalakult a templomépítő kisbizottság.⁴ Ekkor zajlottak a Szent Imre év ünnepei⁵, így nem meglepő, hogy az országos lelkesedés hatására az egyházközség 1930. november 5-én a lilios herceg nevét vette fel.⁶ Az alagiak ugyanakkor a magyar ifjúság védőszentjét összekapcsolták a leventemozgalmal, valamint a revíziós gondolattal,⁷ és az iratok szerint legkésőbb 1933-tól „leventetemplomként” hivatkoztak a felépítendő Szent Imre templomra.⁸

1930. július 3-án az egyházközség tanácsa és képviselőtestülete megtartotta első együttes ülését, amely a templomépítés gondolatával foglalkozott. Megegyeztek, hogy Kleiszner Rezső (a legendás Rudi bácsi), vitéz Pintér István

és Csík József plébános kezdje meg a gyűjtést a telekre,⁹ amit 1931-ben meg is vásároltak Alag központjában, a községháza (a mai Széchenyi István Általános Iskola) mellett.¹⁰ Az építkezés érdekében az egész falu összefogott, hangversenyeket rendeztek,¹¹ adományokat gyűjtöttek, a lovaregylet pedig 1933-ban ingyen bevezette a templomkertbe a vizet.¹² 1933-ban Szécseny Ágoston MÁV-titkár kezdeményezésére a templom javára (később hagyománnyá váló) népnünpélyt szerveztek,¹³ 1936–1937-ben pedig jótékony célú tárgysorsjátékot bonyolítottak le.¹⁴

Az alagi hívek a vallási áhítat légkörét tradicionális építészeti formák között akarták megélni, ezért Hanauer Á. István váci püspök ajánlására Csík József plébános a konzervatív szemléletű Fábián Gáspárt kérte fel a tervek elkészítésére.¹⁵ A vezetőség azt akarta, hogy „*hazánk első leventetemploma legyen szép és méltó Isten nagyságához, és legyen ízig vérig magyar*”.¹⁶ Fábián ezt a gondolatot fegyelembé véve, Árpád kori falusi templomokat (talán leginkább Nagybörzsönyt) idéző, neoromán épületet tervezett. A folyamatos gyűjtés révén 60.000 pengős tőke jött létre, amiből Kapuvári Gusztáv vezetésével 1935. október 19-én megindulhattak az alapozási munkálatok. Az 1935. november 17-i alapkőletét követően¹⁷ 1936 végéig

1 Pamer Nóra: *Magyar építészeti és két világháború között*. Budapest, 2001. 143.

2 Az alagi hívek által látogatott lovaregyleti kápolna 1906-ban épült neogótikus stílusban.

3 A Dunakeszi Szent Imre plébánia emlékkönyve. Dunakeszi, 2006. 31–32.

4 A templomépítő bizottság tagjai: Örményi István, Molnár Gyula, Hajnal Jenő, Kleiszner Rezső, Závodszy Géza, Humborszky János, Göpp Rezső, Richnavszky Gyula, Boros István, Leitner György, Thieme Béla, dr. Klekner Mihály. *Historia Domus Dunakeszi-Alagi Szent Imre Plébánia*. 9–11.

5 1930. május 18-tól 1931. május 3-ig tartottak Szent Imre herceg halála emlékének 900. évfordulós ünnepei. *Katolikus Lexikon*.

6 Az 1930. augusztus 19-i budapesti fő ünnepségen 160 alagi hívő vett részt. *Historia Domus*. 14.

7 „Az egyházközség vezetősége a Levente-gondolat évszázadokra szóló megörökítését kapcsolja össze a templomépítéssel.” in. *Historia Domus*. 19.

8 Szent Imre alakját a korban nemcsak a lelki, „a krisztusi erő”, de „az erős magyarság” archetípusának is tekintették. A két világháború közötti egyházi szónokok szerint a hazafiság alapja a mély vallásosság, melyet a nemzeti érzelmek és a történelmi múlt ismerete egészít ki. Az ő felfogásukban Imre és családja ősképei voltak mindannak, amit a hazafiság a modern állampolgártól megkívánt. Bizzar István: *A Szent Imre-kultusz és a modern magyar szakrális művészet 1930–1950 között*. in. *Székesfehérvár 1007 – 2007. Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Székesfehérvár, 2007.

8 *Historia Domus*. 16.

9 Adományozók: Gutai János 1000 P. (pengő), Hitch György 500 P., Kaposi József 1000 P., Kleiszner Rezső 500 P., Preszner Imre 500 P., id. Petanovics József 500 P., Szigeti Nándor 1000 P., Száklender Béla 500 P., Csík József 3200 P. *Historia Domus*. 12.

10 Az 1373 négyszögletes telket négy tulajdonostól vették 12830 pengőért. *Historia Domus*. 14.

11 Az 1935. január 20-i hangversenyen Bangha Béla SJ, „Magyarország sajtóapostola” tartotta az ünnepi beszédet. *Historia Domus*. 17, 18.

12 *Historia Domus*. 16.

13 Az első népnünpélyt 1933. június 4-én, pünkösdvasárnap rendezték a nyergelőnek nevezett erdős területen, és egy napra a pesti Angol parkot sikerült Alagra varázsolni. 30 filléres belépőért volt hajó- és lengőhinta, lacikonyha, bor-, sör-, pezsgő-, cukrász- és fagyaltástor, büfé, tombola, céllövészet, kabaré, mozi és kacsaszűrés. A vendégeket rádió, cigányzenekar és leventezzenekar szórakoztatta. Az első népnünpélyt tiszta jövedelme 1200 pengő volt. *Historia Domus*. 16.

14 Ezt is Szécseny szervezte. 30.000 db 1 pengős sorsjegyet adtak el, amikkel szalonbútort, varrógépet, kerékpárt, ezüst evőeszközt, képet, órát lehetett nyerni. 22.610 pengő 72 fillér bevétel gyűlt össze. *Historia Domus*. 24, 26.

15 Lásd Fábián Gáspár 1948-as életrajzi vázlatát, in *Lapis Angularis II. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből*. OMvH Magyar Építészeti Múzeum 1998. 284.

Fábián még a húszas évek elején, a felsőgödi templom építésekor ismerkedett meg Hanauerrel, aki korábban egy ideig a Szent Imre Kollégium igazgatója is volt, és akivel a volt Szent Imrési diák hamar megtalálta a közös hangot. A püspöknek minden bizonnyal imponált, hogy Fábián a felsőgödi építkezésen ingyen dolgozott, és a folyamatos nehézségek és pénztelenség ellenére végig kitartott munkája mellett. 1932-ben a szőlőgödi templom építésekor barátságuk tovább erősödött, és Fábiánt kérte fel a váci székesegyház restaurálására. Dr. Fábián Gáspár: *Isten kőművese. Egy építész regénye*. Budapest, 1940. 26–27.

Ezután közvetlenül Hanauer-től kapott megbízást Fábián a szolnoki, a váci-deákvári, a tápiósülyi, a monori, a rákoscsaba újtelepi, a cserhátszentiváni, és a ladánybenei templomok tervezésére is. Lásd Fábián Gáspár 1948-as életrajzi vázlatát, in *Lapis Angularis II*. 1998. 284–285.

16 *Historia Domus*. 19.

17 Ekkor a váci püspök és a hívek jelenlétében felolvasták az alapítólevelet. *Historia Domus*. 19–22.

A templom alapfalai és az alapító levél felolvasása 1935-ben

tető alá került az épület. A harangtorony és a két melléktorony fedésére szolgáló mázas cserepeket az alagiak 1937-ben kapták ajándékba a pécsi Zsolnay gyártól.¹⁸ 1938-ban beemelték a Szlezák László által készített három harangot,¹⁹ 1939. december 19-én pedig püspöki engedéllyel Csík József bemutatta az első szentmisét, és a hívek használatba vették az épületet.²⁰

A belső munkálatok ekkor még javában tartottak. Az impozáns kazettás mennyezetet Körösfői-Kriesch Aladár egyik legjobb tanítványa, a gödöllői művésztelephez köthető kitűnő festő- és iparművész, Leszkovszky György (1891–1968) tervezte. Csík József Szegeden ismerkedett meg Leszkovszkyval,²¹ személyesen kérte fel az alagi templom mennyezetének megtervezésére, és hamarosan közös római

Csík József plébános és Závodszy Géza jegyző az épülő templomnál

18 *Historia Domus*. 25.

19 A harangok leírása és felszentelése in. *Historia Domus*. 27–31.

20 *Historia Domus*. 34–35.

21 Szegeden 1930–1934 között Leszkovszky tervei alapján készültek a püspöki palota kápolnájának freskói és üvegablakai. Glattfelder Gyula csanádi püspök azzal is meghálálta munkáját, hogy lehetővé tette a művész egy éves római tartózkodását 1930–1931-ben. Benkő Zsuzsanna: *Leszkovszky György munkássága és a Cennini Társaság működése*. Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Művészettörténet Tanszék, 2007. 27, 29.

Az épülő templom 1936-ban

tanulmányútra is elmentek.²² Leszkovszky az alagi templom építéskor már az Iparművészeti Főiskola tanára volt, és korábban is többször együtt dolgozott Fábiánnal, pl. ő festette ki a Prohászka emléktemplom kupoláját, 1931-ben sgrafitto eljárással díszítette a badacsonytomaji templom szentélyét, 1932-ben Sződligeten kazettás mennyezetet készített, 1934-ben pedig megtervezte az újdombovári plébániatemplom kazettás mennyezetét és üvegablakait.²³ Sződligeten, a síkfödemen kialakított négyzetes kereteket Leszkovszky kifestette, Alagon azonban a Csík Józseffel közösen látott római Santa Maria in Trastevere templom főhajójának faragott mennyezete mintájára, valamint reneszánsz és magyar népi motívumok felhasználásával²⁴ egy sokkal költségesebb faragott, aranyozott famennyezetet álmodott meg.

A hajó és szentély fölött háromszög, négyszög, nyolcszög és nyolcsarkú-kereszt alakú keretekben, valamint a gerendákon stilizált növényi ornamensek, vázamatívumok és geometrikus minták jelennek meg, a karzat orgona előtti mellvédreszén pedig kék alapon stilizált szív- és növényi motívumok burjánzanak. A mennyezeti kazettákban kék alapon arany, a gerendákon vörös alapon ezüst színű a plasztikus ornamentika.

A *Historia Domus*ból kiderül, hogy „a templom belső díszítésének vezérgondolata az integer Magyarország” volt.²⁵ Ezért került a szentély

A S.M. in Trastevere főhajójának mennyezet

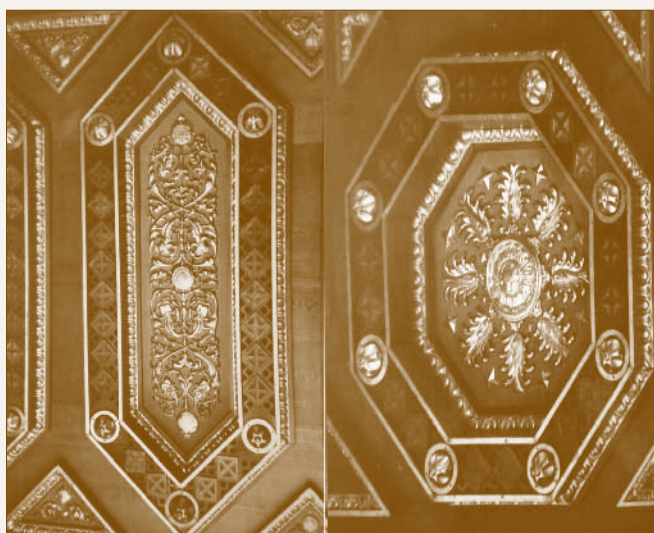
22 Tamás Győző alagi plébános 1991. okt.8-án Alagon kelt levele Neszmélyiné Leszkovszky Mártának. Gödöllői Városi Múzeum Ltsz.: TD.2007.68

23 Dr. Fábián Gáspár: *Küzdélmeim és alkotásaim 1910-től 1935-ig, életem ötvenedik événél*. Budapest, 1935. 32.; Benkő 2007. 28. Később az 1935-38 között Fábián Gáspár tervei szerint épült hódmezővásárhelyi Szent István király katolikus templom mellékhajójának kerek ablakain a stációképeket Leszkovszky tervei alapján Kopp Ferenc kivitelezte 1937-ben. A főoltár 1961-ben készült el Leszkovszky tervei alapján. Benkő 2007. 30.

24 Tamás Győző alagi plébános 1991. okt.8-án Alagon kelt levele Neszmélyiné Leszkovszky Mártának. Gödöllői Városi Múzeum Ltsz.: TD.2007.68; Az eredetileg nyitott fedélszékkal rendelkező ókeresztény, római Santa Maria in Trastevere templom főhajójának mennyezetét Domenichino (1581–1641) tervezte 1616-ban.

25 *Historia Domus*. 19.

Az alagi templom mennyezet-faragványai

fölötti nyolcszög alakú keretbe a két angyal által tartott koronás közép címer domborműve. Maga a mennyezet máig befejezetlen, a hosszház és a karzat fölött négy nagyméretű mező is üresen maradt. A 2007-ben a Gödöllői Városi Múzeumba került Leszkovszky hagyatékban megtalálható a hosszház középső, oktagonális kazettájának a terve.²⁶ Ezen közepén a trónoló Madonna látszik, ölében a gyermek Jézussal, két oldalt Mária lábainál két térdelő angyal jogart és országalmát nyújt a Szűzanya felé, a feje fölött pedig két lebegő angyal a Szent koronát tartja. Lényegében egy Patrona Hungariae (Magyarország Patrónája) ábrázolásról van szó.²⁷ Sajnos nem tudni, hogy a művész a többi üresen maradt mennyezeti mezőbe pontosan milyen domborműveket (esetleg pannókat)²⁸ tervezett, valószínűleg Szent Imréhez kötődő magyar szentek képeit (Szent István, Szent Gellért, Boldog Gizella, Boldog Mór stb.), ám az biztos, hogy ezek 1944-ig nem készültek el.

Leszkovszky vázlata

1944. december 13-án és 15-én a templom több aknátalátot kapott, és a mennyezet is súlyosan megsérült. A helyreállításhoz már 1945-ben hozzáfogtak Vass (Szauder) Gyula plébános vezetésével, de csak 1951-ben tudták újrafaragatni és

26 Leszkovszky György, *Mennyezetkazetták terve az alagi templomhoz I.* Gödöllői Városi Múzeum, Gyarapodási szám 8347/63. papír, ceruza, 760x805 mm. Benkő Zsuzsanna azonosítása.

Egy másik rajzon a hosszház két szakaszának mennyezeti terve látszik, ám a két nagy kazetta itt üres. Leszkovszky György, *Mennyezetkazetták terve az alagi templomhoz II.* Gödöllői Városi Múzeum, Gyarapodási szám 8347/65. papír, ceruza, 665x535 mm. Benkő Zsuzsanna azonosítása.

27 Nem egy klasszikus Mária megkoronázása ábrázolás, hisz a Madonna fejére nem a felnőtt Jézus teszi a koronát.

28 A falmezőbe vagy mennyezeti mezőbe behelyezett vászonkép.

Templombelső az oltár felől nézve

aranyoztatni a sérült részeket. Jó minőségű faanyag hiányában a hiányzó reliefek kifaragása ekkor is elmaradt.²⁹ Leszkovszky a háború után továbbra is kapcsolatban állt az alagi plébániával, 1948-ban megtervezte a gyönyörűen faragott baluszteres és törpepilléres szentélykorlátot (áldozatókorlátot), 1954-ben ő tervezte az oltár tetején lévő baldachint, 1965-ben pedig elkészítette a szembemiséző oltár és az apszis Szent Imre üvegablakának (lényegében a templom oltárképének) terveit.³⁰ A stílushasonlóság miatt elképzelhető, hogy a szószék hangvetője szintén Leszkovszky iránymutatása alapján készült, de maga a törtvonalú mellvédű, oszloppal alátámasztott szószék a neves főtí szobrász, Németh Kálmán 1953-as önálló munkája,³¹ akár csak az 1955-ben készült keresztelőkút.³²

Maga a templom 37.5 m hosszú, 11.40 m széles, 8 m magas. Téglából épült, valószínűleg vasbeton keretszerkezettel. Külsőjét teljes egészében szürkés-sárgás ürömi homokkő borítja.³³ Fábíán a pesti templomainál is ezt a tartós kötípust használta, ám Alagon a kváderek nincsenek lecsiszolva, hanem púpos kialakításúak, ami az egész épületnek rusztikus és ősi hatást kölcsönöz. A síkfödémrel fedett, longitudinális elrendezésű, keresztház nélküli egyhajós épület a hosszháztól kicsit keskenyebb szentélynégyyszögben és az ahhoz kapcsolódó félkör alakú apszisban végződik. A szentélynégyyszöget két látványos diadalív határolja. A szentélyzónából két oldalt 1-1 négyzet alaprajzú melléképület (sekrestye) nyílik. A hosszház első szakaszából üvegezett faajtókkal elválasztott előteret alakítottak ki, aminek a pillérekkel alátámasztott emeletén található a karzat. Magába az előtérbe a négyzet alaprajzú harangtornyon keresztül lehet bejutni, aminek két oldalához 1-1 szintén négyzet alaprajzú mellékterem kapcsolódik, bennük a karzatra vezető lépcsőkkel.

A hajó belső falait fejezet és lábázat nélküli falpillérek osztják négy szakaszra, és az így kialakított mezők második

29 *Historia Domus.* 57, 70, 87–88.

30 A baldachint Del Medico Albaerico faragta ki márványból. Az üvegablakot Farnady Richárd üvegfestő és Mohay Attila üvegfestő kivitelezte *Historia Domus.* 78, 100, 129.

31 *Historia Domus.* 97.

32 *Historia Domus.* 104.

33 A templom külső borítása Schuck ürömi kőfaragó munkája. *Historia Domus.* 19, 88.

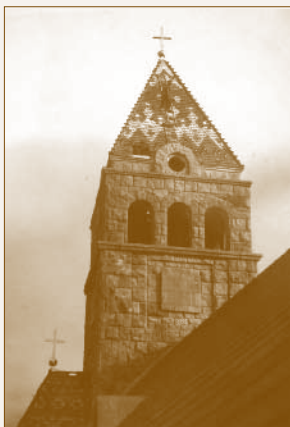
Karzat az orgonával

szintjén négy félköríves záródású ikerablak biztosítja a templom megvilágítását. Az előcsarnok esetében a második szinten lévő ablakok az alsó szinten is megismétlődnek, az apszist pedig három nagyméretű félköríves ablak nyitja meg a külvilág felé. A főhomlokzat a harangtorony és a két melléktorony miatt hármas tagolású. A háromszintes melléktornyok fele olyan szélesek, mint a harangtorony, egy szinttel emelkednek a templom ereszvonala fölé, és az egyes szinteket párkány határolja. A két melléktorony alsó szintjén 1-1 félköríves ablak látható.

A harangtorony alsó szintjén nyíló bejáratot a főhomlokzat síkja elé ugró árkádíves vasbeton előépítmény teszi hangsúlyossá: A bejárat lépcsősor tetején két kosárfejezetes oszlop tart egy háromszögű oromzatot, melybe a tervező belevágta a szintén betonból készült bélétes kapunyílás félkörívét. A torony következő szintjén félköríves záródású ikerablak van, fölötté pedig ívsoros frízben végződő, enyhén besüllyesztett faltükrő, melynek felső zónájában egy egyenes záródású, lórés szerű ablak látható. Az ívsoros fríz fölött, a torony negyedik szintjén egy falsíkba süllyesztett téglalap van, mely a harangtorony többi oldalán is megismétlődik, akár csak a fölötté levő három félköríves harangablak, melyeket alul és felül határozott párkány fog közre. A harangtoronyt gúla alakú sisak koronázza, aminek tövében négy oldalon 1-1 kör alakú óraablak nyílik.

A kétszintes oldalhomlokzaton osztópárkány és ereszpárkány húzódik, és a melléktornyot egy kiugró pilaszter választja el a hajótól. A melléktorony második szintjén félköríves ablak, harmadik szintjén szűk, egyenes záródású ablak nyílik. A hosszház külső falát lizénák osztják négy mezőre, melyek pontosan tükrözik a külvilág felé a belső tér elrendezését.

Az épület zárt, egységes tömböt alkot, összefogják a homlokzatokon végigfutó párkányok, a homlokzati tornyok

A Zsolnay cserepekkel fedett torony

szélessége megegyezik a mögöttük lévő hosszházzal. Az ablakoknak nincs kerete, párkánya, lényegében beleolvadnak a külső fal síkjába, kivéve a melléképületek esetében, ahol az építész egy négyzet alakú, süllyesztett falmezőbe helyezte a keret nélküli, félköríves ikerablakokat. Az alagi templom legközelebbi párhuzamának az 1932-ben épült sződligeti templomot tekinthetjük. Térszervezését (tehát az alaprajzát) és tömegalakítását tekintve szinte ugyanolyan a két épület. (Sződligeten nincsenek homlokzati melléktornyok, kevésbé kiugró az árkádós kapuépítmény és hiányoznak az óraablakok, de ettől eltekintve a harangtorony és a hosszház kialakítása azonos

A sződligeti és az alagi templom

az alagival.) Mindkét templomon Fábíán építőművészetére jellemző motívumok láthatók. Az alagi kapuépítmény lényegében a külső-ferencvárosi plébániatemplom bejáratának egyszerűsített változata. A faltükrők és az ívsoros fríz alkalmazása megfigyelhető budapesti templomain, a balatonfüredi és a pécsi Pius templomon, de ott láthatók ezek a középkori zsámbéki, harinai, nagybörzsönyi templomokon is. Előszertetel alkalmazott ikerablakokat, a harangtoronyok felső zónájában pedig hármas ikerablakokat (pl. Felsőgödön, Balatonfüreden, Pécsen).

Az alagi templom részletformáit szemlélve kicsit közelebb kerülhetünk a két világháború közötti, tiszta egyszerűségig stilizált neoromán építészetéhez és Fábíán Gáspár egész életművéhez. Jobban megérthetjük azt az embert, aki 1940-ben így írt önmagáról: „legnagyobb kitüntetés, hogy az Ur megengedte, hogy kőműves legyek, hogy hajlékot emelhessek szentséges nevének... Hogy általam létrehozott templomokból áldják az Urat még akkor is, mikor én már nem leszek. Ez az én vigasztalásom és örök jutalmam.”³⁴

³⁴ Fábíán 1940. 52.

